

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА ЯКОВА ГАЛАЙЧУКА

30-50-ті роки - період застою в вітчизняному краєзнавстві, коли зусилля дослідників місцевої старовини були спрямовані партійними структурами на вивчення історії класово-революційної боротьби пролетаріату та окремих фабрик, заводів, колгоспів. Логічним результатом такого краєзнавчо-дослідницького процесу стало видання наприкінці 60-х на початку 70-х років "Історії міст і сіл Української РСР", де основну вагу приділено не викладу історичної долі відповідного населеного пункту, а статистичному опису його стану в середині 60-х років.

Все ж і в той важкий час були люди, які незважаючи на перешкоди по справжньому на достовірній джерельній базі досліджували минуле своєї рідної землі.

До таких належить Яків Якович Галайчук (1897 -1984). Народився він в селянській родині в Брусилові. Навчався в Києві в початковій, потім в 4-х класній міській школах. Протягом 1917 – 1918 рр. закінчив Київський учительський інститут. У 1919 р працював інструктором Радомишльського повітового відділу народної освіти. У 1920-21 рр. навчався в Києві в політехнічному інституті, але курс не закінчив. З 1922 р вчителював у Брусливському соціально-економічному технікумі, з 1923 р - завідував Ковганівською трудовою школою. В тридцятих роках був заступником директора по науковій роботі Київського музею Тараса Шевченка.

Після Великої Вітчизняної війни на педагогічній роботі в Брусилові, займався історико-краєзнавчими дослідженнями, вивчав зв'язки Т.Г. Шевченка з Волинню, поширення його творів в краї, перебування О. де Бальзака, П. Прушинського на Волині, минуле Брусилова. У 50-х роках створив у Брусилові при Палаці піонерів музей Т. Шевченка, але ця ініціатива не отримала схвалення владних структур. У 1957р. в місцевій газеті "Колгоспна правда" опублікував статтю "Освіта в давньому і радянському Брусилові", в якій добрим словом згадав учителів-

уродженця Брусилова Івана Огієнка, І. Г. Сливку та Г. А. Стасиневича, розповів про їх подвижницьку діяльність по пропаганді української музики, літератури, за що теж зазнав гонінь з боку партійних органів. Не допомогло Я. Галайчуку й те, що за співавтора був узятий впливовий і заслужений місцевий орденоносець Л. Макаренко. На початку 60-х років був секретарем обласного Товариства краєзнавців. Його архів нині зберігається в Брусилівському краєзнавчому музеї.

м. Брусилів. 6 квітня 1962 р.

Шановний Олексію Євменовичу!

Вітаю Вас і Вашу дружину!

Надсилаю листа нашого райпарткому на ім'я ректора Київського художнього інституту, а Ви вже, будь ласка, разом з Панченком¹ атакуйте проректора, зав. практикою, партійну і комсомольську частини інституту і зробіть те, що було мені торік не по силі і закінчилось нотатками проректора до блокноту №В та приємними обіцянками.

Мав на увазі сам приїхати з листом, але захворів і навіть перо непевно тримаю. Того разу я таки розшукав Лисицю Михайла Павловича / Пушкінська 45, кв. 16, хід з вулиці², розмовляв дістав обіцянку на матеріал, але їх поки що не дістав. Жаль, а хотілось би в «Колгоспній правді» закінчити серію «Наші земляки»³.

Про М. М. Крилова⁴ вже надруковано, вийшла мало не сторінка – 4-та, з портретом та двома груповими літографіями. Щось подібне хотілось би зробити і з Мих. [айлом] Павл. [овочем], поки живе «наша правда» Подумайте з В. Панченком.

Щиро вітаю. Я.Галайчук.

м. Брусилів. 31 грудня 1963 р.

Шановне подружжя Олексію Євменовичу і Лідіє!

Дякую за поздоровлення і з свого боку вітаємо Вас з наступаючим Новим 1964

роком, бажаємо Вам здоров'я і волі переносити удари злої Мойри.

Ми знаємо, як солодко відчувати себе на просторі «межгоселі», отож і уявляємо Вас на широкій дорозі між Брусиловом і Дубрівкою. Ніскільки не зв'язуючи Вас часом, просимо завітати і до нас щедрувати або засівати і на чашку кофе, а ми Вам завжди раді.

Як. Як. і Оксана Галайчуки.

м. Брусилів. 25 травня 1966 р.

Шановний Олексію Євменовичу!

Що це сталося, що ми розцуралися! Мабудь, щось негоже, але я того негожего ніяк втямки не візьму.

Щиро вітаю Вас з «Житами»⁵, хай вони щороку родять і колосять повним колосом, та добірним зерном повняться. Вперше почув про «Жита» з «Радянської Житомирщини», був незабаром після того в Києві і похвалився своїм земляком і навіть родичем з Дубрівки, а мені Косенко⁶ і каже, що Вас давненько вже знає, що "Жита" для нього приємна несподіванка, так само як неприємна несподіванка не бачити їх у себе на столі та ще й з дарчим написом. Він узяв з мене слово, що *ж* принаймі напишу Вам листа: "Що ж це ти чоловіче!.." Отже, мабудь, і я матиму так "Жита", як і "Одісею" Тена⁷. Ніде не можу знайти.

Ол. Євм.! Одночасно з цим посилаю чималого дописа до "Рад. [дянської] Жит. [омирщини]" під шапкою: "Гинуть гнізда старі", це про історичну приреченість панських садиб і маєтків восени 1917. Є і про Дубрівське гніздо. Отже, прошу Вас, допоможіть надрукувати. В основному покладено архівні документи, стару пресу і мої ходіння до сел. Факти дуже цікаві і в літературі не згадуються. Найдіть трохи часу і сходите в редакцію та й своє попереднє слово скажіть про це писання.

Щиро вітаю Вас і Вашу дружину я і Оксана.

Я. Галайчук.

м. Брусилів. 19 червня 1966 р.

Шановний Олексію Семеновичу!

Зібрався нарешті відповісти і подякувати за "Жита" з дарчим написом. Читав і перечитував усі речі в збірці, вони мені подобаються, а деякі то й дуже, признаюсь Вам по щирості. Мене просто чарують ті місця, де мова йде про природу, її явища. Одухотворення, персоніфікації безподобні, феноменальні по виразності, живості, руху. Тут Ви себе знайшли, і справді: "Репнуло, мов пересохле, чуже небо. Дощ. П'є аж смочке воду земля ...", "... місяць білим конем в'їжджає в хату ...", "Деся за комиші прилягти хоче сонце. У довгих сіряках клякнуть над водою вільхи", "... до села добираються старі, дуплясті верби, а попід ними, мов дівчата, мовкують і мовкують кущі калини" ... і багато інших місць - перлини справжньої поезії.

Ваші новели можна назвати імпресіоністичними акварелями, такі вони стрункі і легкі по духу, архітектоніці, хоча їм і не бракує суворості до трагізму дійсності вчорашнього дня, який Ви винесли з дитинства. Все закутане у Вас димкою спогадів як серпанком, відціля й ліризм. Дерзайте брати і сьогоднішнє, - героїчне, щоб підносити, потворне, щоб "щедрити". Словом, перший сніп хороший, а другий буде ще кращий.

Відзначу і неправдоподібне: "Піп Іона в сутані" - сутани носять тільки ксьондзи. Сергійкового батька вбито "током" (струмом) у церкві - електрика в церкві навіть для 30-50-х рр. нонсенс. Що "добре стоїть Брест - на Тетереві" не можна було бачити. Жонатий (Чацький) - не може бути паничем. "За сидором", "за газетами" - русизми. Радомишльський Миргород перехрещено в Миргород. Поетичне ім'я Чериме – географічно, етнографічно і взагалі ніяк не виправдано. Чарівний і звабливий образ Полісяночки (вона ж маленька!) не в'яжеться ні з сивиною, ні з 30-ма роками. Виконання Бетховена чи будь-чого на скрипці – найкращою культьяпкою і з найдовіренішим протезом – річ неможлива. «Шульпатись» – чи не краще длубатись, порпатись. У Грінченка⁸ такого слова нема. А взагалі Ви доречно вводите місцеву лексику. Кінцеві поезії в прозі – вищі за все. Щастя Вам творити надалі і сюжетні речі такими ж безподобно поетичними.

Прошу передати моє сердечне вітання і побажання дружині. Будете в Брусилові, то завітайте, дозвольте провідати Вас, коли буду в Житомирі.

Даю адресу: Київ, Леніна 39, кв. 3, tel.: 24-98-15 Костенко Анатолій Ілліч. Зараз він десь відпочиває, буде в Києві десь 5-7 липня. Так писала мені Оксана з Києва. Від неї Вам за «Жита» подяка, а Ліді – привіт.

З пошаною Я. Галайчук.

м. Брусилів. 5 липня 1966 р.

Шановний Олексію Євменовичу!

Відповідаю на Вашого листа з запізненням, бо хворію. Про Поліську Січ⁹ вперше чую і про неї ніде в літературі (науковій і художній) не стрічав жодного слова. Хотів би знайти про неї хоч би те, що вже Вам відомо. Про Запорізьку Січ (їх було кулька!) є величезна література, зокрема іншими мовами, особливо французькою, але вся та література – уніками те ще й під замками цензури про славний сонячний день. Вам, мабуть, відома книжечка Івана Шаповала «В пошуках скарбів» видання 1963 р. А от видання 1965 р. поширеніше і сміливіше кількома думками, вже на другий день було вилучено з продажу. Раджу ознайомитися з цими книжками заради бібліографії. Та й все інше буде Вам цікавим і повчальним.

Про Полісся давнє черпайте в друкованих «Архівах»¹⁰, тритомнику документів про «возз'єднання 1654 р.» у Максимовича¹¹. Щодо «Тараса Бульби» Гоголя, то дещо знайдете в Шаповала, принаймні, як ним захоплювався Яворницький. А взагалі Гоголь і Репін цілий вік карались, що мови й матері відцурались і спокутою лишили нащадкам свої невмирущі «Тараса Бульбу» і «Запорожців»¹². Боюсь, що нічого путнього і практично доречного не сказав і тому кінчаю про давнину...

Кілька слів про сьогодні. Учора стрічаю в Бр. [усилові] Вашого земляка, найкращого шевця з Дубрівки, і раджу йому купити «Жита», що 5 примірників з'явилося у крамниці. А вродлива жінка збоку й собі вкинула: «Що я вже придбала». Вона, мабуть, якась родичка цьому Терещенкові, бо висока ростом і з ним розмовляла. А місяць-два тому 80 кн. [ижок] «Жита» за годину розхватали учні. У крамниці було – не пройти. Я Собі ще один примірник придбав у Коростишеві.

Нема мені ніякої відповіді з "Житомирщини" про мої "Гинуть гнізда старі". Я вже побоююсь, чи дійшли вони до Редакції, а може не слід було згадувати, ба ні, починати з Миколи І, а місцевих панів натулити стільки, що й протопитись важкувато. Гризуть мене всякі: сумніви і відбирають всяку енергію взятись нарешті за дві статті про 1918 р. в нашому краї: "Кріт історії риє" та "Тих років не змовкне слава". Сходіть, будь-ласка, до Редакції та хоч двома словами виведіть мене з невідомості, то я хоч видужаю. А шкода буде, коли не напишу про повстання селян (і робітників!) проти німців і гетьманців у 1918 р.

Здоровлю Вас і Вашу шановну дружину.

Я. Галайчук.

м. Брусилів. 26 грудня 1966.

Вельмишановних Олексія і Ліду здоровлять з Новим роком, віншують щастям-долею та зичать щонайліпшого в особистому, родинному та громадському житті їх друзі-приятелі з Кручі-Галаї.

Хай зглянеться доля над ними та пошле їм одно по одному сина й дочку, щоб батькам був клопіт їх годувати, а нам, боковим, на хрестинах потанцювати.

Зарані вітаю Вас, Олексіє Семеновичу, з новою повістю в Новому році, не сказано тільки в повідомленні, як же її наймення. Добре б було, якби вона була і трагічною, і проблемною, бо там, здається, йтиме мова про Сосніних¹³.

Пів-Брусилова нині на «лижах», а половина «ан головах». Перша тільки те й робить, що говорить про Опанасюка - редактора якоїсь незвичайної газети¹⁴, а друга - морщить лоби та метикує, що б то його таке оригінальне ушкварити для нової газети. Чого доброго, скоро обидві половини містечка перебуватимуть у таємній змові закидати редактора-земляка «думками» і «язиками», признатись, не знаю, на яку й ступити, чи поспівчувати дорогому землякові, чи заздалегідь порадуватись його долі - пливти по «язиках» і «головах» і не втопитись.

Маю скоро бути в архіві у справі «Голови Чацького». Зайшов би, та не знаю нової Вашої редакції.

З пошаною Я. Галайчук.

м. Брусилів. 19 листопада 1981.

Шановний Олексію Семеновичу!

Привіт Вам від земляка, коли не забули. Збирався написати Вам від часу появи Вашої статті на сторінках "Ленінського шляху" - "Знаємо, де народились"¹⁵. Стаття дійсно цікава. Походження назви Вашого села Дубрівка Ви виводите зі слів дуби і рів. Якщо це сполучення цілком відповідає натурі, тобто росли чи ростуть дуби на валу, чітко вирисовується і тепер древній вал, а навколо нього помітні сліди і давнього рову, - то сліди давнього городища біля села Вирок. У такому разі можна пояснити і назву сусіднього села Лазарівки – лазити через рів; так, приміром, переходили мешканці селянства давнього, а тепер зниклого, Заруддя до села Лазарівки, обнесеного валом і ровом, тобто давнього городища. Значить, Лазарівка і Дубрівка давні городища, а не новітні села. І слово Дубрівка не можна асоціювати з лісом, а Лазарівку зі словом Лазар - з іменем першого поселенця, засновника поселення.

Цікаве трактування. Я схильний його прийняти, бо справді: Лазарівка лежить на високому горбі, горб цей з трьох боків оточений водою - річками: Здвижем, Вирком і глибоким ровом, що відмежовує сучасне Заруддя від власне Лазарівки. Крім того, у центрі горба донедавна стояв масивний камінний хрест, археологи визначили йому вік - XIV ст. Типове давнє городище на стрімкому березі Здвижа – така Лазарівка.

Наші предки були люди справді мудрі і вибирали місця для поселення на берегах річок і водоемів, перш за все, в цілях захисту від ворогів.

Так і древній Здвиженськ – місто на Здвижі. Ви, очевидно, поділяєте мою думку, що Брусилів – то давній Здвиженськ. Географічне положення Здвиженська, віддаль його від Києва, Білгорода і Миргорода (Радомишля) відповідає положенню Брусилова від названих міст, а історичні події, що відбулися на древній дорозі з Києва до Володимира-Волинського, про які засвідчують древні літописи: як осліплення Тербовлянського князя Василька, як боротьба волинських Мономаховичів з київськими за великокнязівський престол у Києві, князівські переходи по цьому шляху - то події загальновідомі. Вони не обминули і древнього Здвиженська. Тільки осліплення Василька сталося не в 1197р.¹⁶, а рівно на сотню років раніше, і в рік не "якогось там Любечського з'їзду", а справжньої великої історичної події,

засвідченої анналами історії.

Отож, Ви знаєте, де народилися. Чи не могли б Ви як секретар обласної Спілки письменників посприяти великій справі - організації історико-краєзнавчого музею Брусилова і Брусилівщини?.. Ви живете г в Житомирі, Ви - *Persona grata*, знаєте всі ходи і виходи, Ви - патріот Брусилова і Дубрівки, отже, Ви повинні подбати про рідні Вам місця. А показати різні історичні документи, грамоти, фотографії та інші речі про старосвітчину та сьогодення Брусилова і Брусилівщини, то у мене зібралося чимало матеріалу унікального. Шкода, що він пропаде без Вашої допомоги¹⁷.

У Брусилові є відповідні для народного музею будинки. Колишня контора колгоспу, – відомий Вам будинок на розі Хомутецької вулиці і центра, та колишній будинок пошти, що проти аптеки. Ці будинки стоять порожні, ніким не зайняті, та їм бракує ремонту, головне даху, і обладнання. А начальству аби спокій, хоча партгруппи колгоспу і селищної Ради і ухвалили крайню погребу заснуванню музею. Стара контора колгоспу вважається власністю середньої школи, а стоїть без ремонту, на очах руйнується. Школа киває на колгосп, який, мовляв, 17 років експлуатував будинок, то мусить його і відремонтувати. Колгосп же умиває руки, маючи свої клопоти. Словом, заплутана справа... і бездіяльні люди.

Втрутьтесь у справу побудови народного музею у Брусилові, походіть до обласних організацій, і спасибі Вам скаже Ваш земляк Яків Галайчук. Йому бо пішов 85-рік, але він вважає, що жито треба сіяти.

Ваш Я. Галайчук.

м. Брусилів. 10 січня 1982 р.

Шановний Олексію Євменовичу!

Дістав Вашу поздоровчу листівку, за яку щиро дякую. Сердечно вітаю й Вас з Новим, 1982, роком, зичу Вам доброго здоров'я, щастя, довголіття та творчої наснаги у написанні нових, ще кращих художніх творів про рідну Батьківщину.

Ваш Я. Галайчук.

P.S. Чекаю Вашого приїзду. Навіть місце є переночувати. Приїздіть, будь-ласка.

Я. Г.

м. Брусилів. 28 грудня 1982 р.

Вельмишановний Олексію Євменовичу!

Сердечно вітаю Вас з Новим роком, з новим щастям, з новим здоров'ям! Передайте моє привітання Вашій шановній дружині і діткам. Як, до речі, їх звати? Тішуся я малечою.

Вам особисто зичу нових творчих зусиль, успіхів і слави на широкій літературній ниві.

До скорого побачення.

Ваш Я. Галайчук.

1.Панченко Василь Леонтійович - студент Київського художнього інституту, уродженець с Високого.

2.Лисиця Микола Павлович - доктор математичних наук, професор Київського університету імені Т.Шевченка, уродженець с Високого.

3. Серія «Наші земляки» велась в брусилівській газеті «Колгоспна правда» до її закриття в 1961 р. у зв'язку з ліквідацією району.

4.Крилов Микола Митрофанович (1879-1953) - видатний український математик, академік, заклав основи нелінійної механіки, якийсь час працював у с Ковганівка , Брусилівського району.

5.«Жита» - збірка повістей та новел Олексія Опанасюка, вийшла у 1966 р. у видавництві «Молодь».

6.Костенко Анатолій Іллч (1908-1996) - український письменник, критик, літературознавець, багаторічний в'язень ГУЛАГу.

7.«Одіссея» Гомера в перекладі із старогрецької Бориса Тена вийшла в 1963 р. у. Держвидавці України.

8.Грінченко Борис Дмитрович (1863-1910) - український письменник, фольклорист, етнограф, філолог, громадський діяч, автор «Словаря української мови» в 4-х тт.

9.Поліська Січ - національне українське військове формування, створене

Тарасом Дмитровичем Бульбою-Боровцем. Діяло на території Олевського району. Воювали як проти частин Червоної Армії, так і проти німецько-фашистських загарбників. Т.Боровець у 1943 р. був арештований гестапо, останні роки війни провів у концтаборі Заксенхаузен. Історія "Поліської Січі" досьогодні залишається недослідженою, в багатьох питаннях дискусійною.

10. Мається на увазі "Архив Юго-Западной России" - видання історичних документів і літературних пам'яток Правобережної і Західної України XIV-XVIII ст. в 35 томах, 8 частинах Видавався Київською Археографічною комісією в другій половині XIX - на поч. XX ст.

11. Максимович Михайло Олександрович (1804-1873) - український вчений-природознавець, філософ, історик, фольклорист, перший ректор Київського університету. Багато його історичних праць присвячено дослідженню історії козацтва, минулого міст і сіл Київщини та Волині.

12.Репія Ілля Юхимович (1844-1930) - художник, академік Петербурзької Академії мистецтв. Тут мається на увазі його картина "Запорожці пишуть листа турецькому султану".

13.Йдеться про книгу О.Опанасюка «Кров і фата» - про малинських підпільників, що планувалась до друку в 1966 р. у видавництві «Радянський письменник». Вийшла в 1967 р.

14. У грудні 1966 р. О.Опанасюка призначено редактором обласної газети «Комсомольська зірка», перший номер якої вийшов 1 січня 1967 р.

15.Опанасюк О. Знаємо, де народились // Ленінським шляхом. (Коростишів). - 1981. - 25 жовтня.

16.Ця дата у статті О.Опанасюка надрукована помилково через недогляд коректора.

17.Брусилівський краєзнавчий музей засновано вже після смерті Я. Галайчука.

*Підготовка до друку,
примітки та коментарі
Івана Ярмошика*